

Ran (Teshuvos 19)

Just like we call one who lends with a security a paid shomer — because he is performing a mitzvah... ושומר אבדה — משום דמצוה קא עביד — כי היכי דהמלוה על המשכון קרינן ליה שומר שכר — נמי הוי שומר שכר מהאי טעמא גופיה — and someone watching a lost object is also called a paid shomer for this very reason, — הכא נמי המשאיל נהנה בדבר משום פרוטה דרב יוסף — here also, in the case of the borrowed Sefer Torah, the lender benefited from the matter because of the "perutah of Rav Yosef."

Bava Kamma (56b)

Regarding one who watches a lost object, רבא — It was stated: שומר אבידה — אמר רבא — Rabbah says that he is treated as an unpaid custodian, who is liable for damages to the article in his care only if he was negligent. — רב יוסף אמר פשוט שומר שכר דמי — But Rav Yosef says that he is treated as a paid custodian, who is liable even if he was not negligent.

Rabbah says that he is treated as an unpaid custodian, מאי הנאה — רבא אמר פשוט חנם דמי — because what benefit does he derive from watching the lost object? — רב יוסף — בההיא הנאה דלא — אמר פשוט שומר שכר דמי — Rav Yosef says that he is treated as a paid custodian. — On account of the benefit that he does not need to give bread to a pauper while he is occupied with watching the lost object, — הוי פשוט שומר שכר — he is deemed a paid custodian.

Bava Metzia (29a)

If one borrows a Torah scroll from his friend, — השואל ספר תורה מחבירו — אמר רב — The master said in the Baraisa: — הרי זה לא ישאלנו לאחר — he may not lend it to another person.

Why does the Tanna state the rule that one may not lend what he has borrowed in the case of a Torah scroll, — מאי אריא ספר תורה — when this is true of all other borrowed objects as well? — אפילו כל מילי נמי

It was necessary for [the Tanna] to teach this ruling with respect to a Torah scroll. — ספר תורה איצטריכא ליה — ניחא ליה לאיניש דתיעביד מצוה — For you might have said that — מהו דתימא — a person is agreeable to having a mitzvah performed with his possessions, and the owner would therefore not object to the borrower lending his Torah scroll to another person to read from it. — קא משמע לן — [The Tanna] therefore informs us that, in fact, the borrower may not lend the Torah scroll to another person.

Bava Metzia (94b)

But regarding a borrower, is it really true that all benefit is his? — וְהַשׂוֹאֵל כֹּל הַנְּאִיָּה שְׁלוֹ — וְהַשׂוֹאֵל כֹּל הַנְּאִיָּה שְׁלוֹ — But [the animal] requires food? — בְּעִיָּה מְזוּנִי

It is possible for a borrower to incur no expense, such as when [the animal] stands and feeds in a meadow adjacent to the borrower's home. — דְּקָיְמָא בְּאַגְם

And if you prefer, say: — לא תימא כל הנאה שלו — Do not say vis-a-vis a borrower that all benefit is his; — אלא אימא רוב הנאה שלו — rather, say that most benefit is his.

פרוטה דרב יוסף

1] ש"ך (עב, כט) - הר"ן לטעמיה אזיל דסבירא ליה דהלכה כרב יוסף, ואם כן להפוסקים כרבה הוי שואל גמור וחיוב באונסים, ואם כן לדידן הוי ספיקא דדינא והמוציא מחבריו עליו הראיה, ואין ראובן חייב להחזיר לשמעון אחרי שהוא מוחזק, ולא הוה ליה להסמ"ע לכתוב דברי הר"ן בפשיטות.
קצות החושן (עב, לד; וע"ע שמ, ה ושמב, א) - אין זו קשיא דאפשר לחלק אף על גב דלרבה לא הוי שומר שכר משום פרוטה דרב יוסף, מודה דהוי הנאה על כל פנים אלא דאינו שוה פרוטה... ואם כן כיון דגבי שואל אפילו אית ליה למשאיל הנאה בפחות משהו פרוטה נמי תו לא הוי כל הנאה של שואל, ואם כן בשואל ספר לכולי עלמא לא הוי שואל, וצדקו דברי הסמ"ע.

2] מחנה אפרים (שאלה סימן ג) - נראה דפרוטה דרב יוסף ל"ש הכא שאין המשאיל עושה מצוה בשעה שמשאיל הספר עד דנימא דאי איזדמן ליה ענייא פטור מלמיהב ליה ריפתא אלא בשעה שלומד חבריו בספרו אית ליה מצוה לבעלים ובאותה שעה ודאי דאי איזדמן ליה עני חייב למיהב ליה.
משפט שלמה (ח"ג) - מכל מקום ההשאלה עצמה הויא חלק מעסק והכשר המצוה, ואם כן לא גרע מהולך בדרך דמצוה שנפטר מן המצוה. [וכן משמע מאמרי יושר שמביא פסוק הון ועושר בביתו.]

3] נתיבות המשפט (עב, יז) - לכן נראה דודאי שואל ספר חייב באונסין, דכשנעשה שואל שהיינו במשיכת חפץ לידו כבר נעשה המצוה ונתחייב שוב המשאיל בפרוטה דרב יוסף, ועוד דהא אין השואל נותן לו שכר רק הוא נותן שכר לעצמו שעושה מצוה בשלו, רק כונת הר"ן היא דוקא בנותן לו משכון כיון דעל יד השאלה נתן לו משכון ומחמת השיטוח וניעור של המשכון פטור מפרוטה דרב יוסף.
משו"ב נתיבות - נוראות נפלאתי על התומים וגם על הרב המחבר, איך עלה על דעתם לומר דמשום מצות שיטוח וניעור של המשכון לא יהיה שואל, הא בשביל הפרוטה שנהנה בשיטוח וניעור הוא נעשה שומר שכר על המשכון, ואיזה שכר נשאר לו עוד שלא תהיה כל הנאה של שואל... ובאמת הר"ן ביאר דבריו היטב, דעיקר הטעם הוא משום דנהנה המשאיל במה שלומד זה מספרו והוא עושה מצוה ופטור מפרוטה דרב יוסף.

אמרי יושר (ח"ב סח) - בנידון דנן גם הקצות החושן יודה דחייב דלפי סברתו דגם בלי נתינת משכון פטור להר"ן על כרחך הטעם משום דסובר כרשב"א דפרוטה דרב יוסף אינו מטעם שיטוח וניעור רק בשעת הלוואה פטור מליתן לעני... וכל זה שייך רק במלוה מעות או במשאיל ספר תורה דעל כל פנים בזו הרגע שמשאיל לו או מלוה לו יש לו למשאיל איזה התעסקות שנותן לו המעות או הספר אבל הכא דבר היה הספר תורה מאז בבית המנין.

רוב הנאה שלו

4] מחנה אפרים (שאלה סימן ג) - עוד קשיא לי עד [דברי הר"ן] דהרי בהשאיל את הפרה דהמשאיל נהנה במזונות ובנטירותא ואפילו הכי דין שואל יש לו דלא בעינן כל הנאה שלו אלא רוב הנאה של שואל שעושה מלאכתו בחנם ואף על גב דמטייא ליה הנאה לבעלים מכל מקום כיון שהשואל עושה מלאכתו בחנם דין שואל יש לו.
אמרי יושר (ח"ב סח) - כיון דאינו נותן שכר למשאיל אף שמתקן הספר תורה לגרמיה הוא דעבד כדי שיוכלו לקרות בו ושפיר חייב באונסין, ואפשר לחלק קצת דשם הנאת מזונות הוא רק לפי שעה בעת שהבהמה ביד השואל ואחר כך כשמשיב לבית המשאיל צריכה מזונות מחדש לכך לא הוי זה הנאה כל כך, אבל תיקון הספר שיועיל גם לאחר כך כשתהיה הספר תורה ביד המשאיל בחזרה אולי הוי כשכירות. [ועי' גם אור שמח הובא במשפט שלמה לתירוץ קושית המח"א.]

אם יש מצוה להשאיל חפיצים

אמרי יושר (ח"א מז) - הנה בפנים יפות על התורה כתב דדוקא כסף צריך להלוות כיון דאין לו למלוה שום הפסד מה שאין כן חפיצים דמתקלקלים מחמת מלאכה... אבל יותר נראה דדוקא בהלוואת כסף דאסרה תורה לקבל שכר מטעם רבית ואף בדרך שכירות אסור חייביה רחמנא להלוות לכל אדם אבל בחפיצים כיון דהדרו בעינייהו ורשאי להשכירן אין עליו שום חיוב להשאיל, אלא דשאלת ספרים מצוה היא ליתן בחנם אף דאפשר להשכירן מקרא דהון ועושר בביתו.

נקרע הספר

מחנה אפרים (שאלה סימן ד) - לפי הטעם דיהיב הרמב"ן... יראה דבנידון דנן דלא שייך האי טעמא לומר דפשע המשאיל הרי השואל חייב לשלם, אבל דברי הרמב"ן אלי נראה דלאו כולי עלמא מודו ליה שהרי כתב הרמ"ה... ולפי זה יראה דבנידון דנן פטור השואל שהרי ידע המשאיל שיתקלקל הספר בקריאתו ואפילו הכי השאילו.

מהרש"ם (ח"ג שלא) - בשעת הגבהת וגלילת הספר תורה על ידי שגללו ומשכו שניהם יחד נקרע הספר תורה... יש לדון דהוי כמתה מחמת מלאכה... שהשואל ספר ללמוד בו ונפסדו הדפין על ידי הלימוד פטור דהוי כמתה מחמת מלאכה, אך דיש לומר דהוי על ידי פשיעה.